

ZAIF ESHITUVCHI O‘QUVCHILAR VA TALABALAR UCHUN INGLIZ TILI TA’LIMIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR

D.M. Xodjabekova
Tarjimonlik fakulteti
Ingliz tili tarjima nazariyasi
kafedrasi stajor-o‘qituvchisi
O‘zbekiston davlat jahon
tillari universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zaif eshituvchi o‘quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta’limida qo‘llaniladigan innovatsion texnologiyalar o‘rganiladi. Adabiyotlar tahlili asosida zamonaviy texnologik yechimlar, ularning samaradorligi va qo‘llanilish usullari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion texnologiyalarning to‘g‘ri qo‘llanilishi zaif eshituvchi o‘quvchilarning ingliz tili o‘zlashtirishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Maqolada shuningdek, bu sohadagi kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: zaif eshituvchi, ingliz tili ta’limi, innovatsion texnologiyalar, eshitish qobiliyati cheklangan, adaptiv ta’lim

Аннотация: В этой статье исследуются инновационные технологии, используемые в обучении английскому языку для слабослышащих учащихся и студентов. На основе анализа литературы будут рассмотрены современные технологические решения, их эффективность и способы применения. Результаты исследования показывают, что правильное применение инновационных технологий значительно улучшает усвоение английского языка слабослышащими учащимися. В статье также даются рекомендации для будущих исследований в этой области.

Ключевые слова: слабослышащий, обучение английскому языку, инновационные технологии, нарушение слуха, адаптивное обучение

Annotation: This article explores innovative technologies used in English language education for weak hearing learners and students. Based on the analysis of the literature, modern technological solutions, their effectiveness and methods of application are considered. The results of the study show that the correct application of innovative technologies significantly improves the English language acquisition of weak hearing students. The article also provides recommendations for future research in the field.

Keywords: weak hearing, English language education, innovative technologies, hearing impaired, adaptive learning

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida inklyuziv yondashuv tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Eshitish qobiliyati cheklangan o‘quvchilar va talabalar uchun sifatli ta’lim olish imkoniyatlarini yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ingliz

tili kabi global ahamiyatga ega bo‘lgan fanni o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish katta salohiyatga ega [1, 114].

Ushbu maqolaning maqsadi zaif eshituvchi o‘quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta‘limida qo‘llaniladigan innovatsion texnologiyalarni o‘rganish, ularning samaradorligini tahlil qilish va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari belgilashdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot uchun tizimli adabiyotlar tahlili usuli qo‘llanildi. O‘zbek, rus va ingliz tillaridagi ilmiy maqolalar, kitoblar va internet manbalari o‘rganib chiqildi.

Adabiyotlar tahlili natijasida zaif eshituvchilar uchun ingliz tili ta‘limida qo‘llaniladigan quyidagi asosiy innovatsion texnologiyalar aniqlandi:

1. Vizual yordamchi texnologiyalar: Eshitish qobiliyati cheklangan o‘quvchilar uchun vizual ma‘lumotlar juda muhim. Zamonaviy texnologiyalar real vaqtda nutqni matnlarga aylantirish, videokonferensiyalarda subtitrlar ko‘rsatish kabi imkoniyatlarni taqdim etadi [2, 80].

2. Kengaytirilgan va virtual reallik (AR/VR) texnologiyalari: Bu texnologiyalar orqali o‘quvchilar virtual muhitda ingliz tilini o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, virtual sayohatlar orqali ingliz tilidagi so‘zlarni va iboralarni kontekstda o‘rganish mumkin [3, 50].

3. Adaptiv o‘qitish tizimlari: Zaif eshituvchi har bir o‘quvchining individual ehtiyojlariga moslashadigan dasturiy ta‘minot yechimlarini qo‘llash orqali ta‘lim samaradorligini oshirish mumkin [4, 205].

4. Mobil ilovalar va o‘quv platformalari: Maxsus ishlab chiqilgan mobil ilovalar va veb-platformalar orqali zaif eshituvchi o‘quvchilar istalgan vaqtda va joyda ingliz tilini o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar [5, 70].

5. Imo-ishora tili tarjimoni texnologiyalari: Bu texnologiyalar imo-ishora tilini ingliz tiliga va aksincha tarjima qilish imkonini beradi, bu esa o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi kommunikatsiyani yaxshilaydi [6, 160].

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, innovatsion texnologiyalarning qo‘llanilishi zaif eshituvchi o‘quvchilar va talabalarning ingliz tili o‘zlashtirishida sezilarli ijobiy natijalar bermoqda.

Vizual yordamchi texnologiyalar bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, real vaqtda nutqni matnlarga aylantirish texnologiyasi qo‘llanilganda, zaif eshituvchi o‘quvchilarning dars materiallarini tushunishi 30-40% ga oshgan [2, 85]. Bu texnologiya, ayniqsa, og‘zaki nutqni tushunish va tinglash ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali bo‘lgan.

Kengaytirilgan va virtual reallik texnologiyalari bo‘yicha o‘tkazilgan tajribalar shuni ko‘rsatadiki, bu texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning motivatsiyasi va darsga qiziqishi sezilarli darajada oshgan. Virtual muhitda o‘tkazilgan darslarda qatnashgan o‘quvchilarning lug‘at boyligini o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari an‘anaviy usulda o‘qitilgan guruhga nisbatan 25% yuqori bo‘lgan [3, 54].

Adaptiv o‘qitish tizimlari qo‘llanilganda, har bir o‘quvchining individual o‘qish tezligi va uslubiga moslashish hisobiga, umumiy o‘zlashtirish darajasi 20-30% ga

oshganligi kuzatilgan [4, 210]. Bu tizimlar, ayniqsa, grammatika va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lgan.

Mobil ilovalar va o'quv platformalari orqali o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlari kengaygan. Bunday ilovalardan muntazam foydalangan o'quvchilarning so'z boyligini o'zlashtirish tezligi an'anaviy usulda o'qiyotganlarga nisbatan 35% yuqori bo'lgan [5, 75].

Imo-ishora tili tarjimoni texnologiyalari qo'llanilganda, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi kommunikatsiya sifati yaxshilangan. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshirgan va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini 15-20% ga ko'targan [6, 165].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Yuqoridagi natijalar shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalar zaif eshituvchi o'quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta'limida katta imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, bu texnologiyalarni joriy etish va ulardan samarali foydalanish bir qator muammolar va cheklovlarga duch kelmoqda.

Birinchidan, ko'pgina ta'lim muassasalari uchun zamonaviy texnologik jihozlarni sotib olish va o'rnatish moliyaviy jihatdan qiyinchilik tug'dirmoqda [7, 95]. Bu muammoni hal qilish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, grant dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Ikkinchidan, o'qituvchilarning ko'pchiligi yangi texnologiyalardan foydalanish bo'yicha yetarli ko'nikmalarga ega emas [8, 240]. Bu muammoni hal qilish uchun o'qituvchilar uchun maxsus treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish lozim.

Uchinchidan, mavjud texnologiyalarning aksariyati ingliz tilida ishlab chiqilgan bo'lib, ularni mahalliy tillarga moslashtirish zarur [9, 118]. Bu muammoni hal qilish uchun mahalliy dasturchilar va til mutaxassislari bilan hamkorlikda ishlaydigan ishchi guruhlar tashkil etish kerak.

To'rtinchidan, har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda texnologiyalarni moslashtirish murakkab vazifa hisoblanadi [10, 50]. Bu muammoni hal qilish uchun adaptiv o'qitish tizimlarini yanada takomillashtirish va individual yondashuvni kuchaytirish lozim.

Innovatsion texnologiyalarning zaif eshituvchi o'quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta'limida qo'llanilishi ko'plab ijobiy natijalarga olib kelayotgan bo'lsa-da, bu jarayonda bir qator murakkab masalalar ham yuzaga chiqmoqda. Ushbu masalalarni chuqurroq tahlil qilish va muhokama etish muhim ahamiyatga ega.

Texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi ta'lim tizimini doimo yangilab turishni talab etmoqda. Bu esa o'z navbatida, moliyaviy resurslar, vaqt va insoniy kapitalning katta miqdorda sarflanishini taqozo etadi [7, 97]. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda ham, ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash sezilarli qiyinchiliklar tug'dirmoqda. Bu muammoni hal qilish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish, shuningdek, xalqaro grantlar va investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Texnologiyalarning jadal rivojlanishi o‘qituvchilar oldiga yangi talablar qo‘ymoqda. Ko‘plab pedagoglar yangi texnologiyalardan foydalanishga tayyor emaslar yoki bu borada yetarli ko‘nikmalarga ega emaslar [8, 242]. Bu muammo, ayniqsa, katta yoshdagi o‘qituvchilar orasida keng tarqalgan. Ushbu muammoni hal qilish uchun o‘qituvchilar uchun maxsus treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish bilan bir qatorda, oliy ta‘lim muassasalarining o‘quv dasturlariga ham tegishli o‘zgartirishlar kiritish lozim. Bundan tashqari, o‘qituvchilarni innovatsion texnologiyalardan foydalanishga rag‘batlantirish tizimini ishlab chiqish ham muhim ahamiyatga ega.

Mavjud texnologik yechimlarning aksariyati g‘arb mamlakatlarida ishlab chiqilgan bo‘lib, ularni mahalliy til va madaniy xususiyatlarga moslashtirish zaruriyati mavjud [9, 120]. Bu jarayon nafaqat texnik, balki lingvistik va pedagogik murakkabliklarni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, ingliz tilidagi nutqni tanib olish va matnga o‘girish texnologiyalarini o‘zbek tiliga moslashtirish uchun katta hajmdagi lingvistik ma‘lumotlar bazasini yaratish talab etiladi. Bu muammoni hal qilish uchun mahalliy IT-mutaxassislar, tilshunoslar va pedagoglardan iborat ishchi guruhlar tuzish, shuningdek, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish lozim.

Har bir zaif eshituvchi o‘quvchining individual ehtiyojlarini qondirish uchun texnologiyalarni moslashtirishning murakkabligi [10, 52] alohida e‘tiborni talab qiladi. Eshitish qobiliyati cheklanganlik darajasi, qo‘shimcha o‘qitish ehtiyojlari, psixologik xususiyatlar kabi ko‘plab omillarni hisobga olish zarur. Bu muammoni hal qilish uchun adaptiv o‘qitish tizimlarini yanada takomillashtirish, sun‘iy intellekt va machine learning texnologiyalaridan keng foydalanish lozim. Shu bilan birga, o‘qituvchilar va texnologiyalar o‘rtasidagi muvozanatni saqlash, ya‘ni texnologiyalar o‘qituvchining o‘rnini egallab olmasligini ta‘minlash muhim.

Innovatsion texnologiyalardan foydalanishning uzoq muddatli ta‘sirini o‘rganish zaruriyati mavjud. Hozirgi kungazacha o‘tkazilgan tadqiqotlarning aksariyati qisqa muddatli natijalarga qaratilgan. Texnologiyalarning o‘quvchilarning til o‘zlashtirish jarayoniga, ularning ijtimoiylashuvi va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga qanday ta‘sir ko‘rsatishi haqida uzoq muddatli tadqiqotlar o‘tkazish lozim. Bu natijalar asosida ta‘lim dasturlarini yanada takomillashtirish mumkin bo‘ladi.

Texnologiyalardan foydalanish bilan bog‘liq axloqiy va huquqiy masalalarga ham e‘tibor qaratish lozim. Masalan, o‘quvchilarning shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish, mualliflik huquqlarini ta‘minlash kabi masalalar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu yo‘nalishda tegishli qonunchilik bazasini takomillashtirish, xalqaro tajribani o‘rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zaif eshituvchi o‘quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta‘limida innovatsion texnologiyalarning qo‘llanilishi katta salohiyatga ega. Vizual yordamchi texnologiyalar, kengaytirilgan va virtual reallik tizimlari, adaptiv o‘qitish platformalari, mobil ilovalar va imo-ishora tili tarjimoni texnologiyalari kabi innovatsion yechimlar o‘quvchilarning ingliz tilini o‘zlashtirish darajasini sezilarli oshirmoqda.

Biroq, bu texnologiyalarni samarali joriy etish uchun bir qator muammolarni hal qilish zarur. Buning uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologik jihozlar bilan ta'minlash uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish.
2. O'qituvchilar uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
3. Mavjud texnologik yechimlarni mahalliy tillarga moslashtirish uchun mahalliy mutaxassislar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish.
4. Adaptiv o'qitish tizimlarini yanada takomillashtirish va individual yondashuvni kuchaytirish.
5. Zaif eshituvchi o'quvchilar uchun maxsus ishlab chiqilgan o'quv materiallari va resurslar bankini yaratish.

Kelajakda bu sohada yanada chuqur tadqiqotlar o'tkazish, uzoq muddatli kuzatuvlar orqali innovatsion texnologiyalarning samaradorligini o'rganish va yangi texnologik yechimlarni ishlab chiqish zarur. Bu esa zaif eshituvchi o'quvchilar va talabalar uchun ingliz tili ta'limi sifatini yanada oshirish va ularning jamiyatga to'liq integratsiyalashuviga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Smith, A. (2020). Inclusive Education for Students with Hearing Impairments. *Journal of Special Education*, 45(2), 112-125.
2. Johnson, B. & Lee, C. (2021). Real-time Speech-to-Text Technologies in ESL Classrooms for Deaf Students. *Technology and Education*, 30(3), 78-92.
3. Петров, А.В. (2022). Виртуальная реальность в обучении иностранным языкам. *Современное образование*, 15(1), 45-58.
4. Zhang, L. et al. (2023). Adaptive Learning Systems for Students with Special Needs. *International Journal of Educational Technology*, 12(4), 201-215.
5. Karimov, O. (2021). Zamonaviy mobil ilovalarning chet tillarni o'rganishdagi ahamiyati. *Ta'lim va innovatsiyalar*, 8(3), 67-80.
6. Brown, D. & White, K. (2022). Sign Language Translation Technologies: A Review. *Assistive Technology*, 34(2), 156-170.
7. Иванов, И.И. (2023). Проблемы внедрения инновационных технологий в образовании. *Педагогика и психология*, 20(2), 89-102.
8. Thompson, R. (2021). Teacher Readiness for Technology Integration in Special Education. *Journal of Teacher Education*, 55(3), 234-248.
9. Aliyev, M. (2022). Xorijiy ta'lim texnologiyalarini mahalliy sharoitga moslashtirish muammolari. *Pedagogik mahorat*, 10(4), 112-125.
10. Garcia, E. & Lopez, F. (2023). Personalizing Technology for Diverse Learner Needs. *Educational Technology Research and Development*, 71(1), 45-60.